

KRASSÓ.

Négy *Karassó* ∞ *Krassó* folyónevünk van, illetőleg csak volt, mert a török hódoltság kora óta egyiknek-másiknak más neve van.

Az egyik *Karassó* ∞ *Krassó* Baranya megyében van. Azt a vizet ugyanis, amely Villány, Baranyavár, Kisfalud helységek mellett elfolyván, Daráznál a Dunába szakad, s amelyet ma magyarul is, szerbül is *Karastica*-nak neveznek,¹ a török hódoltság koráig magyarul *Karassónak* ∞ *Krassónak* hívták. LAZIUS térképén 1556-ból *Albus Crasso* a neve (I. E. OBERHUMMER és FRANZ R. VON WIESER kiadását). A folyó mellett épült egyik várnak ugyanezen időben *Krassószentmiklós* volt a neve.²

A másik *Karassó* ∞ *Krassó* Verőce megyében van; mai szerb-horvát neve ennek is *Karâšica*.¹ A folyó Eszéktől nyugatra a mai Petrijevci falu táján szakad a Drávába. Mai magyar neve természetesen *Karastica*,¹ azonban az egész középkoron át a török hódoltság koráig magyarul *Karassó* ∞ *Krassó* volt a neve (vö. LAZIUS térképét 1556-ból: *Crasso fl.*), s a mellette épült várat latin emlékeink *castrum Crasso*, *castellum Crasso* néven említik.³

A harmadik *Karassó* ∞ *Krassó* nevet a két megye egyesítéséből keletkezett *Krassó-Szörény* megye neve őrzi. A régi *Krassó* megye nevét a *Krassó* folyó mellett épült várról vette. E várról emlékeink a XIII. sz. óta emlékeznek meg:

vö. 1247: *Castrum de Krassou*, 1266: *castrum de Karassou*, 1333: *Karasou*, 1358: *castrum Crassou*, *Nog Carassou*, *Kyskarassou*, 1389: *castellum de Crasso feu*, 1390, 1437: *Crasso feu*.⁴

Már a *Krassófő* (írva: *Crasso feu*, *Crasso feu*) név is bizonyítja, hogy *Krassó* ∞ *Karassó* eredetileg folyónév (a fő utótag értelme 'fons, quelle'). Van azonban e hiteles bizonyítékon kívül írott adatunk is a folyó régi magy. *Karassó* ∞ *Krassó* nevére. 1127—28-ban II. István királyunk (uralk. 1116—1131.) háborút

viselt János bizánci császárral. A háború egy része a mai temesmegyei Palánka területén a Karas folyónak a Dunába való szakadása vidékén folyt. A Bécsi Képes Krónika mármost azt mondja e harcokról, hogy a magyarok a görögökkel, akik a Dunán Haram váránál, melynek területén a mai Palánka áll, keltek át, a Karaso, Karasu folyón túl harcoltak. A szóbanforgó szöveg ez:

„Qui uenientes (t. i. a magyarok) pugnaverunt cum grecis ultra riuulum Karaso uersus Boron . . . riuulus enim Karasu humano sanguine in tantum mixtus fuerat, quod omnino sanguis esse putabatur“.⁵

A folyót tehát régen magyarul Karasó = Karasúnak, Krassónak hívták. E régi magyar névből — nyilván az oszmanli török nyelv révén — alakult a román Caraș szerb Karas, amelyből azután a mai magy. Karas is való.⁶

A negyedik Karassó = Krassó Szatmár megyében van, hivatalos neve Szamos-Krassó. Szintiszta magyar község ma is s az volt a múltban is.⁷ A környező román nép a falut Cărășău-nak mondja⁸, s ez a magy. Karasó = Karassó átvétele (vö., hogy GÖRÖG Magyar Átlása 1802—11-ből a falut Karassónak mondja). E magyar Karassó mellett azonban régtől fogva előfordul a magyar Krassó alakváltozat is.⁹ Hogy ez a falu hogyan kapta a Karassó = Krassó nevet, nem tudom olyan kétségtelen bizonyossággal megállapítani, mint a fenti három esetben. Valószínű itt is az, hogy azt a patakot, amely Krassó falunál a Szamosba szakad, egykor Karassónak hívták, s innen a község neve. Hasonló eredetű név sok van. Így pl. Máramaros megyében az Iza folyó mellett fekszenek Jód, Sajó községek, mégpedig ott, ahol a Jód, Sajó patakok az Izába szakadnak.¹⁰ A katonai térképeken a pataknak csupán a román neve van közölve, a név Valea-Morii, ami magyarul a. m. Malompataka.

Az eddigiekből láttuk, hogy a régi Magyarország területén négy Karassó = Krassó nevű hely van, illetőleg volt. Három közülük kétségtelenül, egy pedig a legnagyobb valószínűséggel előbbi Karassó = Krassó folyónévből való. Nekünk tehát a Karassó = Krassó folyónév eredetét kell az alábbiakban megmagyaráznunk.

Az eddigi kutatók a folyónév eredetét helytelenül magyarázták. HUNFALVY PÁL a nevet olyan összetételnek tartja, amelyben az utótag a 'folyó' jelentésű ó-magy. jó közszó, amely megvan a többi közt a Sajó-ban is. A név tehát Karas + jó

volna.¹¹ Hogy az előtag mit jelentene, arról HUNFALVY nem szól. Ha mi a *Karassó* ∞ *Krassó* folyók régi magy. alakváltozatait figyelembe vesszük (vö. *Karasow*, *Krasow*, *Crasou*, *Karassou*, *Carassow*, *Crassou*, *Karaso*, *Karasu*, *Karasw*, *Karasa*¹²), egyetlenegy *Karasio* ∞ *Karasiou* alakváltozatot sem fogunk találni, pedig ilyenek, ha HUNFALVY megfejtése helyes volna, elő kellene kerülnie, fordulnia. A hangzóközi magy. *-sj-* helyén csak a nyelvtörténeti korban s aránylag újabb időben találunk *-ss-*t (vö. KT. *musia*; hasonlóan *-szj-* : vö. HB. *ilezie* 'élessze'; *-zj-* : vö. HB. *helhezie* 'helyhezze' stb.), a régibb *-si-* a XIII—XV. sz.-i emlékekből még bőségesen kimutatható. Találunk azonban a régi alakok közt egy *-s-*sel írott *Karaso*, *Karasu*, *Karasow*, *Karasow* alakokat is, s mindez azt bizonyítja, hogy a magyarban az *-s-* az eredeti, ebből fejlődött szótaghatáreltolódással — mint annyi más magyar szóban — a későbbi *-ss-*.

Nem fogadható el MARETIĆ T. egykori zágrábi egyetemi tanár származtatása sem.¹³ MARETIĆ ugyanis a verőcemegyei *Karassó* ∞ *Krassó* szerb-horv. *Karâšica* nevérol azt állítja, hogy az a 'kárász, *Cyprinus carassicus*' jelentésű szerb-horv. *kâraš* köznévi *-ica* képzős származékából való. E magyarázat elfogadhatatlan. A szerbek és a horvátok csakis két folyót, mégpedig azt a két folyót nevezik *Karâšica*-nak, amelyeket a magyarok az oszmanli hódoltság kora előtt századokon át *Karassó* ∞ *Karassónak* neveztek. Az egyik Baranya megyében, a másik Verőce megyében van. Más, szerbek vagy horvátok által lakott területen *Karâšica* nevű folyó nincs. Másrészt a szerb-horv. *Karâšica* régibb alakja, úgy látszik, *Krašica*. A verőcemegyei *Karâšicanak* ugyanis ORTVAY, Vízr. I. 416 szerint *Krašica* neve is volt vagy ma is van. Ez az alakváltozat a szerb horv. *kâraš* 'kárász' köznévből nem fejthető meg. Ha azonban feltesszük, hogy az ó-magy. *Karassó* ∞ *Krassó* folyónévből a bevándorolt szerbek népetimológiával *Krašica* ∞ *Karâšica* alakot formáltak, minden nehézség eltűnik. Szerém-, Verőce- és Baranya megyében nem egy ilyen magyarból való, szerb vagy horvát népetimológiával alakult helynév, folyónév van.

A török nyelvekben *kara* a. m. 'fekete', *su* pedig a. m. 'víz', azután patak > folyó' (l. ez utóbbi szóra RADLOFF szótárát IV, 743, 745, 746, 755, 787, 788, 790); tehát *kara su* a. m. 'fekete víz, f. patak, f. folyó'. Mint jelzős szerkezetből keletkezett összetétel *karasu* (*su*) a török nyelvben általában

'forrást, patakot' is jelent (l. RADLOFF II, 133, 134, IV, 745). Mi sem természetesebb, mint hogy e köznévi tulajdonnévvé is lett. A Balkán-félszigeten több folyónak oszmanli törökül *Karaszu* a neve. Így a Meszta folyót, amely a Rhodope hegységből veszi eredetét s az Égei-tengerbe szakad, törökül *Karaszunak* hívják. *Karaszu* a neve a Sztruma alsó folyása torkolatfeletti szakaszának. A Szaloniki-öbölbe ömlő *Vistrica* (= *Bistrica*) egy része forrásaim szerint törökül *Indzse Karaszu* is¹⁴ (v. oszm. *indzse* 'dünn, fein, schwach'), azaz 'Kicsi Karasszu'. Amíg Dobrudzsa török uralom alatt állt, a mai román *Cerna Voda* (olv. *Cserna Voda*, szláv eredetű név, a. m. 'fekete víz') községet hivatalosan *Karaszunak* hívták.

Bizonyos, hogy *Karaszu* nevű folyó nemcsak oszmanli, hanem más török területen is előfordul (vö., hogy a tör. *Karaszu* ellentéte *Akszu* 'fehér víz' is gyakori török folyónév). Így a *Bug* tör. neve *Akszu*, l. Ethn, VIII, 235; Közép-Ázsiában van *Akszu* város, RADLOFF, Phon. XXXIV. l.). Mármost azt állítom, hogy a magyar *Karassó* = *Krassó* e töröknyelvi *Karaszuból* való.

A m. *Karassó* hangalak megértéséhez tudnunk kell a következőket: A köztör. szókezdő *sz-szel* szemben a csuvasban vagy *sz-t*, vagy (ritkábban) *š-t* találunk. Az előbbi esetben a mongolban is *sz*, az utóbbi esetben *s* van. A magyar nyelv régi török jövevény-szavai híven tükrözik vissza e kettős megfelelést. Így pl. magy. *sakál* megfelelője minden török nyelvben *sz-en* kezdődik (vö. oszm. *sakal*, csuv. *suχal* stb., mong. *saχal*), ellenben az ugyancsak tör. eredetű *sár* 'kot', amely minden köztörök nyelvben *sz* kezdetű (*saz*, *sas*), a csuvasban (*s* természetesen a mongolban is) *s* en kezdődik (vö. csuv. *šur*, mong. *šaruk*). Amint GOMBOCZ ZOLTÁN kimutatta¹⁵, az *s-en* kezdődő szavak csakis csuvas, illetőleg mint-hogy a csuvas a régi bolgár-török közvetlen utóda, csakis bolgár-török eredetűek lehetnek. Ilyen *s-en* kezdődő szavaink a *sár-on* kívül: *sár* = *sárga*, *sárkány*, *seper*, *serke*, *sőreg* és nyilván a *kéneső* is.

A török *su*, *su* 'wasser; der bach, der fluss' esetében is a köztörök nyelvnek *sz* szókezdő hangjával szemben a csuvasban (*s* természetesen a mongolban is) *š-s* szókezdet van:

oszm., krimi, kaz.-tat., kirg., csag., alt. tel., leb., küär, tar. *su*; türk. *sub*; ujj. *sub*; soj., sor, szag., kojb. *sug*; ujj. *suv*; karl, *suw* (l. RADL. és NYK. XXXVIII. 356); — csuv. *šu* *šiv* (l. GOMBOCZ, Bulg.-türk. Lehnw. 176, 241; Ny. XLI. 68).

A magyar *Karassó* \approx *Krassó* tehát s-e alapján csakis csuvas, illetőleg csakis bolgár-török nyelvi átvétel lehet. Csakis a bolgár-török nyelvből magyarázható meg a magy. *Karassó* \approx *Krassó* szóvégi -ó-ja is. Azok a török eredetű jövevényszavaink ugyanis, amelyek a magyarban ma -ó (változat: -ú, -u, -a) végűek, a bolgár-törökben -aγ, -iγ, -uγ végűek voltak. A bolgár-török szóvég megfelelője az ó-magyarban is -aγ, -uγ volt s ebből fejlődött a későbbi -au, -uu > -ou > ó. Ilyen szavaink többek közt: *apró* < bolgár-török *opraγ, *karó* < bolg.-tör *kariγ, *kapu* < bolg.-tör. *kapuγ¹⁶. A tör. szu, 'wasser; bach, fluss' a csuvasban ma *su*, *siv* (l. feljebb), VIII., IX. századi bolgár-török alakja pedig *suγ, esetleg már *suv \approx *siv*¹⁷ lehetett. Mindezek alapján a magy. *Karasau* \approx *Krasou* > *Karassou* \approx *Krassou* \approx *Karassó* \approx *Karasú* \approx *Karasa* > *Karassó* \approx *Krassó* egy IX. századi magyarországi bolg.-tör. *Kara-suγ (esetleg *Kara-suv, *Kara-siv) 'fekete víz' jelentésű bolgár-török folyónév átvétele. E bolgár-török névből a magyarban *Karasuγ (esetleg *Karasuv) lett s innen, ez ó-magy. alakból fejlődött a magyar nyelven belül a többi fentebb felsorolt változat és a mai név.

Az itt nyújtott magyarázat — úgy érzem — nem szorul bővebb bizonyításra. Mindazonáltal két körülményt nem hagyhatok megemlítetlenül.

Az egyik, hogy a régi Magyarországon *Karassó* \approx *Krassó* nevű folyó csak ott van, ahol a bolgár uralom a IX. századra a történelmi adatokból is nagy valószínűséggel kimutatható. A másik, hogy van olyan *Karassó* folyó, amelyet magyarul nemcsak *Karassónak*, hanem *Feketevíznek* is hívtak. ORTVAY, Magyarország régi vízrajza c. műve I, 303, 417. lapján ugyanis azt mondja, hogy a baranyamegyei *Karassó* = *Karasicanak* másképp *Feketevíz* is a neve. Nem lehetetlen, hogy a szatmármegyei *Krassó* mellett a Szamosba szakadó pataknak is valaha *Krassó* \approx *Karassó* mellett *Feketevíz* is volt a neve. Egy 1231. évi oklevél ugyanis amlít Szatmár megyében a Szamos vízkörnyékében egy *Feketevíz* nevű folyót, amelyet *Monyorósnak* is hívnak. (Vö. ÁrpÚjOkt. XI, 232; 1231: Aqua que dicitur *Monyoros*, que eciam nuncupatur *Fekete wyz*). Minthogy GÖRÖG Magyar Átlás-ában a szatmármegyei Mogyorósnál ered egy patak, amely *Karassónál* a Szamosba szakad (a mai katonai térképeken e patak nem *Karassónál* szakad a Szamosba), nem lehetetlen, hogy e *Mogyorós* = *Feketevíz* az egykori *Karassó* patak neve.¹⁸ E *Karassó* =

Feketevíz elnevezések nem csupán megerősítik a *Karassó*ról nyújtott magyarázatot, hanem azt is bizonyítják, hogy a bolgár-török és magyar nyelvű nép mint kétnyelvű nép hosszabb ideig egymással együtt lakhatott.

Irodalom: ¹ JOANNES LIPZSKY, Repertorium locorum Hungariae . . . Budae 1808: „*Karasicza* hungarice. *Karassicza* croatice. *Karashica* illyrice“. — ² CSÁNKI II, 456, 500. — ORTVAY, *Vizr.* — SMICIKLAS XI, 130: 1344-ből: fluvium „*Karasa* . . . fluvium *Karosofoca*“, — ³ CSÁNKY II, 475. — LIPZSKY, *Rep.* — ORTVAY, *Vizr.* — ⁴ CSÁNKI II, 96, 103, 104, — ⁵ MFLOR, *FonDom*, II, 210, 211. — PAULER Gy., *A magy. nemz. tört.* I² 235. — ⁶ LIPZSKY, *Rep.*: „*Karas* hungarice, *Karash* germanice, *Karash* illyrice“. — ORTVAY, *Vizr.* I. 84. lapján azt írja, hogy *Karas* (ó-magy. *Karasó*) okiratainkban és krónikás emlékeinkben nem fordul elő. Ez, mint a Bécsi Kép. Krónikából vett idézet bizonyítja, tévedés. — ⁷ KORABINSZKY, *Hist. geogr. Lexikon.* Ofen 1786. — BALOGH PÁL, *A népfajok Magyarországon.* Bpest 1902. 884. l. ⁸ MOLDÓVÁN—TOGAN, *Diction.* — ⁹ CSÁNKI I, 479. — KORABINSZKY, *Hist. geogr. Lex.* — LIPZSKY, *Rep.* — ¹⁰ MELICH J.: *Jó: MNy.* XX, 33. — ¹¹ HUNFALVY P.: *Századok* 1878: 665. — Idézi ORTVAY, *Vizr.* I. 84–85 is s ellene állást foglal, bár azokat a szláv neveket, amelyeket JIRECEK, *Gesch. der Bulgaren* 41. lapjáról idéz, ott nem találom. — ¹² ORTVAY *Vizr.* — CSÁNKI i. h. — MFLOR II, 210, 211. — JAKUBOVICH: *MNy.* XIX, 82. — ¹³ MARETIC T.: *Nastavni Vjesnik* I. 11. Zagreb. — ¹⁴ Ez adatokat KOGUTOWICZ *Teljes földrajzi és történelmi atlasza* Bpest 1912. 75. (Törökország feliratú) lapjáról vettem. — ¹⁵ GOMBOCZ ZOLTÁN: *Török jövevényszavaink hangtanához: Nyr.* XLI, 67–68. — U. ötöle: *Sóreg: MNy.* XIII, 185–189. — ZOLTÁN GOMBOCZ, *Die bulg.-türk. Lehnwörter der ung. Sprache.* Helsinki, 1912. 176. l. — ¹⁶ ZOLTÁN GOMBOCZ, i. m. 170–173. — ¹⁷ Azt tartom, hogy egy bolg.-tör. **suγ* alak — tekintetbe véve a *su*, török nyelvi változatait — felvehető. A szóvégi bolg.-tör. *-γ-re* e szónál talán idézhető *Omurtag* bolgár kán neve is. A név utótagja ugyanis szerintem a köztör. *dag*, *tag* 'berg' szó (vö. tar. *taγ*, oszm. *dag*, abak. *tag*, kirg. *tau*, alt. *tu*, jak. *tia*; csuv. *tiw*, mong. *tak* RADL *Phon.* 269. §.), amely bolg. tör. *-γ-re* mutat — ¹⁸ ORTVAY, *Vizr.* I. 126, 303. lapján a szatmármegyei *Feketevizet* nem Krassónál—Mogyorósnál, hanem a nagysomkúti járásban keresi.

Dr. Melich János.